

СТАНОВИЩЕ

на учени* от Института за български език при Българската академия на науките по повод спекулациите, с които се оспорва българската национална идентичност на българите в Сърбия

Във връзка с подновените напоследък опити в Р Сърбия за налагане на т.нар. „шопска нация“ и „шопски език“ в районите с традиционно българско население и тиражирането на неверни исторически и езикови факти, както и по повод на откритото писмо до президента Вучич и чуждестранните посолства в Белград от страна на осем български културно-просветни сдружения от Западните покрайнини, ние, учените от Секцията за българска диалектология и лингвистична география в Института за български език, категорично заявяваме:

Българският език, както всеки друг, има различни териториални диалекти. Поради промени от извънезиков характер днес той се открива във и извън държавните граници на Р България в трите историко-географски области: Мизия, Тракия и Македония, като част от тях се намират в съседни държави, в т.ч. и в Р Сърбия. Независимо от лоялното си съвременно гражданство, сънародниците ни са съхранили своя майчин език в неговия автентичен регионален диалектен облик, своята родова памет и възгледите си за народностна принадлежност.

Северозападните български говори, част от които често биват обявявани за „шопски“, обхващат пространството, обградено от р. Дунав на север; долината на р. Българска Морава и албанските планини – на запад; езерния район в южната част на географската област Македония – на юг. Географски и езиково те са няколко вида, но основните са два: същински (или западномизийски), представени от белослатинско-плевенския и от видинско-ломския говор, и крайни северозападни. Те се простират върху ареалите, очертани от двете страни на днешната българо-сръбска и македоно-сръбска държавна граница. Подразделят се на две части: а) **погранични (у < ж) говори** в Белоградчишко, Трънско, Брезнишко (у нас), Кривопаланско, Кумановско, Тетовско (Р Северна Македония) и Царибродско (Димитровградско) и Босилеградско (Р Сърбия) и б) **моравски (у)-говори** по поречието на р. Българска (Южна) Морава (Р Сърбия). Критериите за отнасянето на тези говори към крайните северозападни български диалекти са **единствено лингвистични**. Всички те се обединяват в единство въз основа на типични фонетични, акцентни и особено граматични черти: наличие на характерната за българската фонетика ерова гласна **ъ**: *сън, дъш*; окситонно ударение, нехарактерно за сръбски, в случаи като: *женà, главà*.

Застъпникът *у* на задната старобългарска носова гласна (*дуб, зуб, муж*) е подобен на този в книжовния сръбски език, но тук трябва да се посочи, че рефлекс *у* има и в други български диалекти, срв. също вокалните редувания в стб. *дъхнѣти > дъхна* – стб. *духъ > дух*; стб. *съхнѣти > съхна* ~ стб. *сухъ > сух* и др., които показват специфични редувания на звуковете **ъ** (във вокалната основа на носовата гласна) ~ *у* в български език; срв. и диалектните варианти като *вѣмбел* Солунско // *вѣбел* бълг. (след загуба на носовостта) // *вѣбел* Родопите; *гнѣс*//*гнус*; *гѣлѣп* ~ *гѣлуп* < стб. *гѣлѣбъ*; *гнус* < стб. *гноусьнъ, гноушати са*// *гнѣс* < *гнѣшати са, гнѣсьнъ* и др. Диалектните различия се дължат на развоя на вокалната основа на носовата гласна и по-специално на промени в нея по отношение на признака лабиалност (закръгленост).

Най-съществената морфологична черта, по която тези говори рязко се отличават от сръбския език, е аналитизмът на именната им система (липсата на системно изменение по падеж при съществителните и прилагателните) и въобще аналитизмът на целия граматичен строй. Докато в сръбски седемпадежната деклинация е добре запазена, в крайните северозападни говори тя е разрушена, така както в целокупния български език, т.е. свежда се само до отделни падежни остатъци. Докато в сръбския книжовен език системно се употребяват формите за инфинитив при глаголите, то в северозападните говори той е загубен, както на територията на България, така и на територията на Източна Сърбия. Диалектите там са развили и основната категория определеност (характерна за български и отсъстваща в сръбски език), изразяваща се в поява на членна морфема. На места се употребява дори тройна система на членуване, както е в Родопите и на запад от р. Вардар (*човѐкът, човѐкъв, човѐкън; жената, женава, женана; детето, детево, детено*).

Докато **българската граматична система е свързана с идентичността същност на диалектите, с техния център, сръбските елементи се отнасят до тяхната периферия**, до отделни елементи, срвн. облика *мѐжемо* в парадигмата на сегашно време (1 л., мн.ч.).

Ако се отиде по-нататък, ще достигнем само до трите основни глаголни времена в сръбски (тук не се имат предвид някои остатъци от другите времена) и до деветте времена в българските диалекти (включително системна употреба на минало свършено и минало несвършено време). Прибавим ли и деветте български времена на преизказното наклонение, общото им число ще достигне до седемнадесет-осемнадесет – такова, каквото е за целокупния български език, т.е. за почти всички български диалекти.

Северозападните говори, както **всички диалекти** на българския език, споделят неговите фундаментални структурни **граматични** особености, които имат самобитен характер.

Не на последно място, трябва да се има предвид, че критериите за народностна и национална принадлежност имат комплексен характер – те включват етнографски и обществено-исторически характеристики и не може да се свеждат само до отделни лингвистични маркери. Дори и в традиционната сръбска лингвистика при езиковата класификация не се отделят „шопски“ говори, а още по-малко „шопска“ нация. Сръбските лингвисти описват диалектите в Източна и Южна Сърбия, като традиционно отделят там тимощко-лужнишки, запланско-свърлишки и южноморавски говори – срв. трудовете на Александър Белич и редица негови последователи в съвременната сръбска лингвистика като П. Ивич, Сл. Реметич, Л. Джирич, Р. Милоевич и мн. др. Широко известното на Балканите наименование „шопи“, „шопски“ е свързано с етнографската характеристика на една значителна група от населението в района. В някои трудове на учени предимно от САЩ се използват и наименованията „торлаци“, „торлашки“, но също така като етноложки, а не като национални. В района на Призренска Жупа в Р Косово, както и в граничния район на Г̀ора (Северозападна Албания), където живее население с българско самосъзнание, но с мюсюлманско вероизповедание, наричано често „торбешки“, названието „шопи“ се употребява за назоваване на жителите от съседните села, които са християни. Те обаче ни най-малко не се възприемат като хора от друга националност. Всичко това са само названия на отделни етнографски

общности в района на северозападните говори, които често се преплитат и не са отчетливо езиково и териториално диференцирани.

В този смисъл зачестилите напоследък опити в Р Сърбия да се тиражира тезата за „шопска нация“ и „шопски език“ в районите с традиционно българско население, са не само научно некоректни, но и опасни и вредни за добрите взаимоотношения между два съседни народа на Балканите, които биха споделяли общи ценности, щом Р Сърбия един ден стане пълноправен член на ЕС.

Проф. д-р Ана Кочева
Проф. д-р Лучия Антонова-Василева

*Становището е подкрепено от Секцията за българска диалектология и лингвистична география в ИБЕ при БАН и от:

акад. Васил Николов – БАН;

д-р Милен Врабевски, председател на Фондация „Българска памет“;

Фондация „Българска памет“;

д-р Андрей Ковачев, български евродепутат;

проф. д-р Кирил Топалов, писател, посланик, общественик;

проф. д-р Пламен Павлов, историк – ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“;

проф. д-р Славка Керемидчиева – диалектолог;

проф. д.ф.н. Анна Чолева-Димитрова – ИБЕ при БАН;

доц. д-р Георги Митринов – ИБЕ при БАН;

проф. д.ф.н. Красимира Алексова – СУ „Св. Климент Охридски“;

проф. д.ф.н. Ангел Ангелов – СУ „Св. Климент Охридски“;

доц. д-р Владислав Миланов – СУ „Св. Климент Охридски“;

проф. д.ф.н. Елена Каневска-Николова – ПУ „Паисий Хилендарски“, Филиал – Смолян;

доц. д-р Владислав Маринов – ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“;

доц. д-р Радослав Цонев – Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград;

доц. д-р Лъчезар Перчеклийски – Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград;

доц. д-р Борислав Попов – Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград;

гл. ас. д-р София Мицова – Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград;

гл. ас. д-р Красимира Хаджиева – Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград;

гл. ас. д-р Петър Цонев – Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград;

ас. д-р Радостина Николова – Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград;

доц. д-р Екатерина Маркова – Институт по философия и социология при БАН;

Даниела Горчева, магистър по българска филология и история.